

Vzpomínky bývalého vědeckého sekretáře

Radim Uzel

Začátkem sedmdesátých let minulého století byly v rámci tehdy platné koncepce oboru gynekologie a porodnictví zaváděny v tzv. nemocnicích třetího typu, to je tedy v tehdejších Krajských ústavech národního zdraví specializované ordinace. Kromě dětské gynekologie, rizikových těhotenství a jiných specializačních oborů to byl také ordinariát pro gynekologickou sexuologii a endokrinologii. Vzhledem k tomu, že lékařská sexuologie nebyla v té době ještě samostatným atestačním oborem, vyžadovalo obsazení tohoto krajského ordinariátu odborníka s vyšší, v té době druhou atestací z oboru gynekologie a porodnictví. Do funkce ordináře pro gynekologickou sexuologii a endokrinologii v Ostravě jsem byl jmenován od 1. ledna 1973. Je pochopitelné, že toto pracovní zařazení vyžadovalo hlubší sexuologickou kvalifikaci, absolvoval jsem proto v dubnu 1975 čtyřtýdenní školení v Sexuologickém ústavu LF UK v Praze. Mé téměř půl století staré sexuologické začátky se tedy datují do této doby existence tohoto tehdy již mezinárodně slavného ústavu, kde pod vedením profesora Hynieho jsem své první sexuologické krůčky činil pod vedením svých školitelů doktorů Rabocha, Bartáka, Mellana, Brzka, Lachmana a Pondělíčkové.

Později pak vzpomínám na založení Sexuologické lékařské společnosti a na slova Dr. Mellana, abychom se nezapomněli zapsat do prezenční listiny a získali tak statut zakládajících členů. V roce 1980 jsem se pak stal vědeckým sekretářem společnosti a společně s jejím předsedou profesorem Rabochem absolvoval desítky tuzemských a zahraničních vědeckých konferencí, symposií a jiných odborných setkání. S těch tuzemských utkvěly jistě v paměti všech účastníků především slavné Topiařovy dny pořádané nezapomenutelným charismatickým primářem Albertem Topiařem v opavské psychiatrické léčebně, kde mezi prominentní řečníky patřil dnes již bohužel téměř zapomenutý primář Dalibor Kvíz, ředitel porodnice v Přílepech u Holešova, vynikající řečník, gynekolog, sexuolog, filosof, básník a pozoruhodná renezanční osobnost. Na jeho referát jsme se pochopitelně vždycky všichni těšili. Poslední Topiařovy dny se konaly 16. – 19. května 1990.

K zásluhám primáře Topiaře patří také trvale udržovaná spolupráce s polskými sexuology, k němuž opavské sousedství a jazyková blízkost přímo vybízely. Na Topiařových dnech byla vždy přítomna početná delegace kolegů z Polska a my jsme pak opláceli účast na jejich vědeckých setkáních. Vzpomínám na naši účast na sexuologickém sjezdu v Katovicích, kam jsem jako řidič svou škodovkou vezl profesora Jana Rabocha společně s jeho synem, tehdy mladým psychiatrem Jiřím Rabochem. Pan profesor mě jako polského mluvčího vyslal na recepci hotelu, kde jsme měli zajištěné ubytování. Recepční listoval v pasech obou mých pasažérů s dotazy: „Raboch?“ a po mém přisvědčení pak nad dalším pasem „Těž Raboch?“ A po mém vysvětlení, že se jedná o Rabocha otce a Rabocha syna odušil tento nábožensky vzdělaný recepční nad mým pasem: „A pán je nepochybně Raboch Duch Svatý.“ (*v polštině tento vtíp zní lépe*).

Nehynoucí zásluhou primáře Topiaře je také organizace historicky první komise oficiálně povolující změnu pohlaví u transsexuálů. Společně s ředitelem psychiatrické léčebny Dr. Hřebíčkem jsem se společně s Albertem Topiařem stal členem komise jmenované odborem zdravotnictví Severomoravského KNV v Ostravě. Taková komise v sedmdesátých letech ještě v ČSSR nikde jinde neexistovala a když její existence vešla v transsexuálních kruzích ve známost, mnozí žadatelé z jiných krajů si měnili trvalé bydliště aby „k nám patřili“. Konverzní operace prováděl nesmírně zručný a zkušený primář plastické chirurgie docent

Kluzák v Třinci, který později emigroval; hysterektomie transsexuálům female to male jsem prováděl na gynekologickém oddělení svého pracoviště v Ostravě. Mastektomie prováděli chirurgové.

Mé sexuologické začátky v Ostravě podporoval tehdejší šéf, krajský gynekolog primář Jiří Šráček, který už dříve jako ředitel Fakultní porodnice v Brně pochopil nutnost gynekologické mezioborové spolupráce a nabídl v gynekologicko-porodnickém týmu psychiatryni Dagmar Bártové, pozdější člence výboru společnosti a vynikající zapisovatelce. Dr. Bártová podle svého vlastního sdělení měla už dříve porodnické zkušenosti, kde v prvním vagónu rychlíku na trati Praha – Brno téměř asistovala při porodu novorozené holčičky. Když se v ujíždějícím rychlíku rozšířila zpráva hledající lékaře k porodu, neváhala Dr. Bártová a hrdinně se vydala přes celý vlak s hlasitým opakováním: „Jsem psychiatr, hledejte dál!“ Byla překvapena, že z většiny kupé jí byly nabízeny ručníky, osušky a jiné propriety. Když ovšem dorazila do prvního vagónu, byla už holčička na světě a při vystupování z vlaku brněnský nádražní rozhlas hlásil, že právě dorazil rychlík, jehož veškerý personál děkuje za vydatnou odbornou pomoc doktorce Dagmar Bártové.

Podobnou porodnickou zkušenost mi jednou sdělil známý rozhlasový novinář Josef Petránek. Podle vlastního sdělení významně asistoval u porodu v Káhiře. A na můj dotaz o charakteru jeho africké porodnické asistence mi sdělil, že se porod odehrával na chodníku a jelikož zrovna pršelo, držel nad rodičkou deštník.

Při vzpomínce na Dášu Bártovou je zapotřebí vyzvednout její ojedinělý smysl pro humor. Společně s Pavlem Zemkem tvořili ve výboru dvojici, u které nikdy nebylo daleko k humorným poznámkám a vtipným replikám. Zhlédli jsme se tenkrát v aktuální básnické tvorbě relativně málo známého Aleše Kovandy:

*„Vracíme se do Evropy,
už tam brzo budem.*

*Míříme tam přes sexshopy
s plastickým údem.“*

Ještě vtipnější byly veršičky o různých sexuálních deviacích:

*„V nočním tichu cosi chrastí,
z křoví lezou pederastí.*

*Zneužili za lesem
tajemníka SSM.“*

Málo porozumění nalézám dnes mezi mladými posluchači, když se snažím tuto říkanku oživit. Jednak neznají archaické označení „pederastie“, ale už vůbec nevědí, co to b SSM.

Některé Kovandovy „básně“ mají tak trochu ráz černého humoru:

*„Ostuda by, děti, byla
neznat vůbec pedofila.*

*Toho byste měli znát,
On má totiž děti rád.“*

A nikoliv od Kovandy, ale snad přímo z pera autorské dvojice Bártová – Zemek pak pochází známá „Hymna devianta“, provozovaná na různých symposiích, které primář Zemek nazýval „soupitím“ a konferenčních rautech:

*„Oblékám si ženské prádlo spodní,
onanuji v posteli i pod ní.*

*A když vyjdu do ulic
pod kabátem nemám nic.*

Já jsem totiž sexuálně deviovanej...“

Tento koutek sexuologické poezie budiž věnován vynikajícímu smyslu pro humor Dagmar Bártové a Pavla Zemka.

Ještě mi dovoluete vzpomínku na už výše jmenovaného primáře Jiřího Šráčka.

Primář Šráček samozřejmě světově proslul jako vynálezce a držitel patentu československého nitroděložního antikoncepčního tělíška Dana. Tento název údajně představoval zkratku „dobré a účinné antikoncepce“, ve skutečnosti však byl pojmenován po primářově manželce docentce Daně Šráčkové.

Plastická hmota vyráběného tělíška musela mít z chemických vlastností naprostou inertnost a z hlediska fyzikálního tak zvanou tvarovou paměť. Těmto požadavkům nejlépe vyhovoval materiál známého německého agrochemického koncernu BASF. Jednání o patentové ochraně se západními Němci byla tehdy v šedesátých letech značně obtížná. Katolické vedení firmy odmítalo uvolnit materiál pro výrobu antikoncepčního tělíška. A tady prospěl neobyčejný diplomatický talent primáře Šráčka, který na jednání s vedoucími pracovníky koncernu BASF položil zásadní otázku. „A vám by se snad tady v západním Německu líbilo, kdyby se vám ti u nás komunisti nějak více rozmnožovali?“ Patent pro užití plastické hmoty byl ihned udělen a tělíško Dana úspěšně exportováno do většiny evropských zemí.

Na Jiřího Šráčka všichni jeho brněnští i ostravští spolupracovníci vděčně vzpomínají. Jako šéf vynikal moudrostí a tolerancí. Jako absolvent brněnského klasického gymnázia vynikal v latině a řečtině, dokázal se občas blýsknout i svými znalostmi v historii, filosofii, demografii, etologii, parašutismu a religionistice. Navzdory tomuto širokému záběru vědění ve své skromnosti celoživotně a snad i programově neusiloval o formální pocty a vyznamenání.

Snad jediným životním problémem primáře Šráčka byla jeho hysterická a chorobně žárlivá manželka docentka pediatrie. Její chorobnou žárlivost nepřemohla ani smrt. Paní docentka odmítla pohřbit urnu svého manžela na hřbitově a jeho popel opatrovala doma proto, aby tam za ním nechodily ty jeho ženské.

Pozoruhodné byly jeho Šráčkovy zahraniční kontakty; byl zván na vědecké kongresy většiny evropských zemí, opakovaně přednášel na univerzitách v USA. Snad největší zásluhou je jeho spolupráce s mezinárodní organizací pro plánované rodičovství IPPF. Na pravidelná setkání této organizace byli společně s demografem Dr. Vladimírem Wynnycukem už v šedesátých letech zváni jako pozorovatelé. Marné byly snahy založit u nás naši československou family planning společnost, jako tomu bylo ve všech vyspělých evropských západních zemích. Na východ od železné opony totiž nebyla politická situace pro zakládání podobných organizací příznivá a komunistická vrchnost neměla pro existenci podobných společností pochopení. Vzpomínám si, že jsem byl jednou přítomen vrcholné schůzi na ministerské úrovni pojednávající o koncepci sexuální výchovy, kde náměstkyně ministra práce a sociálních věcí prohlásila, že v socialismu je jakákoliv sexuální výchova nesmyslem. Místo sexuální výchovy postačí recitace veršů sovětského básníka Ščipačeva.

Proto Šráček s Wynnycukem nelenili a hned po revoluci v únoru 1990 založili Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu (SPRSV), která byla mezi prvními nevládními organizacemi Československa. Po rozdělení státu v lednu 1993 byla pak na Slovensku založena „Spoločnosť pre výchovu k rodičovstvu“, protože klerikální vedení slovenského ministerstva vnitra shledalo název „sexuální výchova“ nemravným. Bohužel IPPF už na počátku století po odborné stránce degenerovala a v mezinárodním kontextu se z vědecké společnosti změnila v aktivistickou organizaci ovládanou z Bruselu spolčením nevzdělaných feministek.

Primář Šráček díky svým zahraničním kontaktům také domluvil a zorganizoval mou týdenní stáž v Ústavu pro lidskou reprodukci v holandském Leidenu, kde jsem se seznámil s metodou konzervace ejakulátu a posléze v Ostravě zařídil první semennou banku v Československu. Úspěchy krytosemenné banky a zpráva o narození prvního dítěte zploděného zmraženým semenem byly publikovány v roce 1982.

Na ostravském pracovišti jsme také ošetřovali vrozené vývojové vady genitálu, při agenezi pochvy pak úspěšně operovali neovaginu. Kuriózní byl vynález dilatační sedačky, které byl posléze udělen československý patent. Inspirací k neoperační léčbě dilatací bylo sdělení našeho přítele profesora Antonína Doležala, který objevil v odborné literatuře zajímavou kasuistiku doc. Tachezyho, kde jakýsi muž, jehož manželka trpěla syndromem Rokitansky-Küster-Häuser, intenzivní snahou o soulož vytvořil opakovanou dilatací rektovaginálního septa několikacentimetrovou dutinu docela vhodnou k imitaci pohlavního styku. Kuriózní byla skutečnost, že tuto dilataci prováděl vlastním ztopořeným penisem. Jeho dlouhodobá snaha korunovaná úspěchem tak dala za pravdu klasickému Darwinovu evolučnímu objevu, že funkce vytváří nový orgán. Darwin ovšem netušil, že takto může působit nejen evoluce, ale i trpělivé pokusy o soulož vytvoří neovaginu při vrozené agenezi tohoto orgánu.

Prof. Doležal jednou na sexuologickém shromáždění proslul konstatováním: „Český národ nebyl přítomen tomu, když v roce 1928 skotský bakteriolog Alexander Fleming objevil penicilin; bohužel jsme také nebyli přítomni, když večer 8. 11. 1895 Wilhelm Conrad Röntgen poprvé zaznamenal objev paprsků X. Ale o vznik nové pochvy se přičinil neznámý český občan svým českým ztopořeným penisem. Právem jsme na prvenství tohoto našeho krajana hrdi.“ Budiž toto konstatování připomínkou toho, jak naši učitelé starší generace nezanedbávali výuku a upevňování národní hrdosti.

Smutnou kapitolou historie je rozdělení Sexuologické společnosti na českou a slovenskou v roce 1993. Násilně tak byla přerušena dlouholetá spolupráce s našimi slovenskými kolegy daná nejen společnými vědeckými setkáními (tradiční Košické sexuologické dny, pravidelné konference v Uherském Hradišti), ale i četná přátelská individuální setkávání. Vzpomínám především na přátelství s MUDr. Františkem Lábadym, jehož studijní pobyt v sexuologickém ústavu v Praze u profesora Hynieho byl základním kamenem pro založení první sexuologické ordinace na Slovensku. U Františka Lábadého jsem opakovaně pobýval na jeho kouzelné chatě na břehu Dunaje. Nabídl mi tykání na což jsem byl hrdý, protože byl údajně nazýván „slovenským Hyniem“.

Tím bolestnější bylo proto mé angažmá při rozdělení sexuologické společnosti. Zatímco předseda společnosti docent Zvěřina byl angažován v rozdělení státu ve federálním shromáždění byl jsem pověřen vedením federálního výboru lékařské společnosti k tomuto smutnému aktu já. Vzpomínám si, že tato schůze končila v slzách.

Naštěstí však tento administrativní akt neukončil naši spolupráci. Se slovenskými kolegy se nadále setkáváme. Naše přátelství nebylo rozdělením společného státu nikterak narušeno a na společné akce se vždycky těšíme. Těší mě, že mohu tuto vzpomínkovou publikaci zakončit takto optimisticky.

Uzel, R.: První úspěchy krytosemenné banky v Ostravě, Čs. Gynek. 47, 1982, s. 582-584.

Uzel, R.: Dilatační sedačka k neoperační léčbě ageneze pochvy. Zlepšovací námět ZN 111/86, Čs. Patent – autorské osvědčení AO 266 020